

Zelnik József

Csoóri Sándor haza-hite, nomád teológiája*

■ A felkérést erre a mai előadásra kicsit „galád módon” arra szeretném felhasználni, hogy felhívjam a figyelmet Csoóri Sándor félig kész életművére. Mielőtt megköveznének a Csoóri-rajongók, pontosítom, mire gondolok. Arra, amit Németh László mondott, hogy „egy költő műve azzal, hogy itt hagyta, nem kész. A nemzete szellemében kell elkészülnie.” Mivel szolgálhatjuk ezt a készülődést jobban, mint, hogy könnyörtelenül, áhítattól mentesen bevonjuk a költő ránk hagyományozott szellemét mai egymással és magunkkal és övele folytatott vitáink erőterébe.

Csoóri Sándor tág horizontú életművét a megsokasodott apologéták előszeretettel értelmezik a nemzeti, mint szakrális toposz tisztességes, ám egymagában leegyszerűsített szemszögéből. Közhellyé vált a költőt a nemzet lelkiismereteként emlegetni. Akik ismerték őt, tudjuk mekkorát legyintett volna ezt hallva, és kérdően nézett volna: hát te meg mit akarsz?

Valahogy így nézett néhányunkra, akik 1971-ben megkerestük. Erről így írt:

„Sok zuhanás és boldogtalan elernyedés tanúja voltam az utolsó húsz-egynéhány esztendőben. Agyak és szemek vizenyősödtek közvetlenül a közelemben is. Érthető hát, ha az első életképes és megbízható szóra fölkapom a fejemet, s ha az első izgatott képzeletnek ajtót nyitok.

Ezért nyitottam ajtót két esztendeje, annak az öt-hat robbanékony, értelmes, sőt elragadóan erőszakos fiatal férfinak és nőnek, aki több társa nevében azzal a tervvel keresett föl, hogy szeretné létrehozni Magyarországon a Fiala Népművészek Stúdióját, s én, akit a népi kultúra ügye láthatóan érdekel, segítek nekik ebben a vállalkozásban. Elhatározásuk s elképzelésük olyannyira érett volt, hogy jóformán csak biztatásomat s csökönyös hitemet keverhettem az övékhez.”

Szószólóként magam is ott voltam ebben a kicsiny szabadcsapatban, és egy népművészetinek „álcázott” nomád hit „jobbágyaiként” úgy kerestük fel Csoórit, mint egy

száműzetésben élő királyfit. Pontosan azt sem tudtuk, miben hiszünk, csak azt, hogy valamiben hinni kellene.

A hetvenes évek elejének lebegő valósága izgatta talán leginkább fel a képzeletet. Érdekes módon nem a remény, hanem éppen a reménytelenség.

Az 1945 után politikai lélegeztetőgépre kapcsolt országba 1956 után a levegőt is belefojtották. A nagy várakozásokkal körülvett 1968 politikai és gazdasági változásának csalóka reménye szertefoszlott. Maradt egy kétszeresen, katonailag és szellemileg is megszállt ország, amit morálisan is megroppantottak azzal, hogy egy szabadságra vágyó szomszéd ország letiprásába is belevonták. A diktatúra kikezdte a nemzet idegrendszerét, és a legjobbak közül is kevesen ismerték fel, hogy milyen veszélyes társadalompszichológiai méreteket öltött a többszörös megszállottság. A legveszélyesebb az volt, hogy az ország ezt a helyzetet kezdte természetesnek elfogadni, ahogy mondják: kezdett ebben a démoni helyzetben berendezkedni. Nem túlzás a démoni szó, hiszen a megszállottság démoni voltáról már az *Evangelium* is megemlékezik, mikor Márk 5.8-ban Jézus kiűzi a szellemet, a démont, akinek *Légió* a neve. A megszállottra az a jellemző, hogy valójában elvesztette saját énjét, és a sajátjától eltérő kisajátító szellemi hatások köztesgazdája lesz, ahogy egy jungiánus mondaná, elfojtott komplexusok „légióinak” sokasága uralja, tehát kívülről vezérelt, mint az ország volt akkor: politikailag, katonailag, gazdaságilag, szellemileg és lelkileg is.

Ezt a helyzetet már szinte egyedül csak a nyelv leplezte le. Az olyan kifejezések, mint a szocialista demokrácia, a mindennapi forradalmiság, szocialista erkölcs, szocialista művészet, sőt szocialista népművészet stb.

Ennek a szellemi tályognak a feltárására nyelvi oldalról, a költészet oldaláról érkezett az orvoslat. Ha kívülről vezérelnek bennünket, akkor, József Attilát megidézve, egyre meggyőzöbben kell mondani egészen addig, amíg a mindennapi létezésünket is újra áthatja, hogy: „Az én

vezérem bensőmből vezérel.” Ez az akkoriban sokat idézett tétel került Csoóri Sándor gondolkodásának a centrumába is, de nem csak úgy, mint egy vasárnapi prédikáció kellemes szentenciája, hanem mint aminek eredetileg szánta József Attila, úgy, mint egy ontológiai kinyilatkoztatás. Úgy, mint az egoizmusát aszkéta tudatossággal végképpen levetkőző emberfia morális szolipszizmusának a kihirdetése.

„A hatvanas évek elején Kósával, Sárával... Történeteket és megrázó emberi sorsokat gyűjtöttünk tudatosan, ahogy népdalokat Bartók és Kodály. Tájakat, fákat, pincesorokat, Alföld-töredékeket, filmben fölhasználható pentaton-hangulatú képeket.” Így kezdi Csoóri életmű-meghatározó és sorsfordító nagyesszéjét, a *Tenger és diólevél* címűt. Vallomás, de inkább gyónás ez az írás arról a szellemi zarándokútról, ami az ő emlékezet-vallásához vezetett, és vezette két társát is és a velük való nagy találkozást, ami a magyar szellemtörténet sokszor idézett, de kellő mélységében föl nem tárt jelensége. Ahogy Csoóri kitört ebben az időben a népi-nemzetiként osztályba sorolt sémából, úgy Sára is túllépett azon a technikai tökéletességen, amit a nyugati filmművészetből meg lehetett tanulni, és továbblépett az emlékező látás és láttatás felé a József Attila-i *százezer éve nézem* – emlékezetkoncentráló és a kellő pillanatban fellobbanó megismerő, a gnózis teljességét nyújtó – látása felé.

Kósa Ferenc ezt az emlékezet-kultúrát párosította a zen-buddhizmus félelem nélküli nyugalom-képzetével, mert tudta, hogy csak így közelítheti meg azokat az ösképeket, amikből a szellem méltósággal öltözköd-

het földi küldetése során. Nem véletlen, hogy *Küldetés* lett a címe az egyik legfontosabb filmjének abban a korban, amikor a küldetés szót magát mély cinizmus ugrálta körül.

„Makacs kutya az emlékezés: oda heveredik, ahová éppen a kedve tartja” – írja Cees Nooteboom, a híres holland költő. Vizsgáljuk meg, hogy volt ez Csoórinál, az ő emlékezetének cserkeszelő kutyája miféle szimatot kapott? Merre indult el a magyar szellem eretneknek nyilvánított, vagy tényleg eretnek romjainak újjáépítése irányában? Már 1969-ben az *Egykor elindula tizenkét kőműves* című esszéjében valójában saját magát szólítja fel: *Elő kell lépnie Kőműves Kelemennek*. Mert omlik a fal, az emlékezet kötőanyaga mállik, és holnapra, minden másnapra leomlik a fal. Kérdés, milyen, új vagy régi kötőanyag kellene. A szellem, ha megfelelően birizgálják, purgálják, képes kiheverni heveny hascsikarásait. Csoóri receptje, gyógyszere az, hogy meg kell próbálni úgy élni, mintha az idő közepén élnénk egyszerre naivan és elegánsan, mint egy vasárnapi délutáni sétán az erdei úton, ahol egyszerre szembejöhöt velünk, megdicsőülve, az elmúlt és az eljövendő szerelmünk. Ehhez persze csoda is kell, és Csoóri hisz abban, mert neki Apollinaire megígérte:

*Itt van a mágia kora
Im visszatér készüljétek
A csodák millióira*

Ez persze egy jóslattá formált óperenciás félreértés, Csoóri is félreértette, de az idők közepén élő ember a fél-



Csoóri Sándor és Zelnik József a tokaji „szigeten” a Muzsikás együttes tagjaival
(Sipos Mihály, ifj. Csoóri Sándor, Éri Péter)
Tokaj, 1979

reértéseiből is építkezhet, sőt a vereségeiből is, ami Csoóri másik fontos tétele, és amire még visszatérek.

Egy másik francia látnok, Rimbaud is elvarázsolja Csoórit a *modernnek kell lenni mindenestől* tételével. Hogy az új mágia korában mi a modern, az nem lett igazán kifejtve, csak kihirdetve. Kinyilatkoztatott, mint egy vallási szentencia, amiben hinni kell, aki nem hisz, az nem művész, és az elkorhadt eszmék szemétdombjára vették.

A modern költészet hátterének termékeny félreértése abból az alaphelyzetből adódott, hogy a múlt század végén még feltáratlan volt az a szellemi forrás, amiből a modernség építkezett. A modernséget többnyire úgy értelmezték, hogy végre eljött a szellemi szélhámosság nélküli gondolkodás, a racionalizmus kora. Ám az alapítókat nem teljesen ez érdekelte, hanem, ellenkezőleg, lázasan kutattak a misztikumba való beavatódás, beavatottság irányába. Így nem véletlen, hogy az alapító atyáknak, tételiesen Baudelaire-nek, Apollinaire-nek beavató műve volt Jacques Cazotte-nak 1772-ben írt műve, a *Le Diable amoureux, A szerelmes ördög*. Ez az okkultista, kabbalisztikus, hermetikus, misztikus jelentésekkel telezsúfolt mű annak ellenére volt rendkívüli hatással a modernekre, hogy szerzője mint a forradalom ellensége guillotine alá került azért a csacska tételéért – amit a mai neokonzervatívok éleslátásnak tekintenek –, hogy a nagy francia forradalom a Sátán inkarnációja.

A modernség misztikummal, irracionálizmussal való telítettsége csak mostanában világosodik meg a maga teljességében annyira, hogy ebből akár megszülethet egy új, valódi Felvilágosodás is.

Csoóri a Belvárosi társaságban – ahogy maga is leírja – avatódott be a modern eszmékbe, ami a létező marxista-materialista államilag vezérelt közhelykultúra idején valódi szellemi reveláció volt. Ebből a társaságból vált aztán ismertté Jancsó, Orbán Ottó, Hankiss Elemér, Gyurkó László, Hernádi Gyula, Tornai József, Kósa Ferenc, Sára Sándor, Liska Tibor, Konrád György és mások. A kor szellemtörténetének vizsgálatakor nem eléggé hangsúlyozott, hogy ez a társaság szinte egy könyvből, annak filozófiai miliójából bújott elő. Ez a könyv a Gaëtan Picon által szerkesztett *Korunk szellemi körképe* című válogatás volt, ami 1957-ben jelent meg franciául, és be-robbant a francia szellemi életbe. 1961-ben Washingtonban magyarul is megjelent, és az egymás utáni tucatnyi kiadás a legkeresettebb csempészárú lett az érthetően a modern Nyugat titkos imádatában élő magyar szellemi életben. Csoóri hivatkozik is arra, milyen hatással volt rá, hogy megismerhette Malraux, Andre Breton, Simone

Weil, Paul Valéry, Heidegger, Sartre és mások egy kötetbe gyűjtött írásait. Érdemes itt megjegyeznünk, hogy van abban valami bájos és egyben tragikus zűrzavar, hogy a Szovjetunió olyan hasznos idiótája, mint Sartre tanítja a szabadság ontológiai lényegére a magyar 56-os nemzedék modernjeit.

Az is érdekes, hogy ki hogyan hasznosította az ott tanultakat. Gyurkóból például Kádárkádía udvari szellemei hályogkovácsa lett. Hernádi ellenkező úton indult. Az egész társaságból ő látta legvilágosabban, hogy mi a modernség: az új mágia kora, ahol új beavatottak kószálhatnak régi rejtett hagyományok szellemi meddőhányóin guberált szimbólumokkal. Ráadásul valójában még a XX. században, egy baloldali diktatúrában is szinte veszélytelenül, mert az új, a létező szocializmusban működő hatalomnak fogalma sincs arról, miről beszélnek ezek az új „zavarosak”. Ők csak primer politikai üzeneteket kerestek, és csak azt tiltották. Az új hermetizmus szimbólumaira úgy néztek, mint az a bizonyos kacsa a dinoszauruszra. Így kaphatott szabad utat Jancsó és Hernádi ezoterikus szimbolizmusa.

Csoóri más irányba indult, hiányzott például belőle Hernádi provokatív, cinikus miszticizmusa. Csoóri mindent le akart fordítani az ember egyszerei drámájára, az ittlétezők közösségében, a hazában. Nagyon egyszerűsítve azt is mondhatnánk közösségépítő volt. Nem is szerette a hatalom. A diktatúra csak a saját közösségének az építését kedveli, a hatalomépítők közösségét.

Csoóri páfördulása a Muharay úton, pontosabban Muharay útján történt. Az '50-es évek végén Muharay Elemér, akit Csoóri egyszerűen és pontosan csak sugalmazó embernek nevez, a XX. századi népi kultúra iránti figyelem Keresztelő Jánosa volt, a Gyöngyösbokrétától az '50-es évekbeli néptáncmozgalomig. Zelóta megszállottsággal szervezte, építgette, védte a paraszti kultúrát a pusztulástól. Csoórit is azért kereste meg, hogy írjon a néptáncgyűtteseknek egy eltáncolható balladát. Csoóriban az ötlet akkora döbbenetet szült, mint egy versenylóban az, ha be akarják fogni szántani. Ő modern költő akart lenni, mindenestül. A szürrealizmus szinkretikus irodalmi vallása őt is hívővé tette. Költői kozmoszában a legfényesebb csillagok nevei: Apollinaire, Éluard, Cocteau, García Lorca és a többiek; ahogy ő maga is sorolja. Valami belső ösztön mégis rábírja, hogy a kérésnek eleget tegyen, és megírja *A halálra táncoltatott lány* balladáját. De nem ez volt az igazi eredmény, hanem az, amiről így vall: „A balladajátékokkal való bajlódásaim közben találtam

rá életem legtartósabb és legszilárdabb érzelmi és szellemi közösségére: a népdalokat, a népzene, a táncot, a nyelvet megőrző és teremtő magyarok közösségére.” És talán költői ifjúsága népies, szocrealista és modernista területére is utalva köszöni meg Muharaynak, hogy „a gyommal benőtt utak közül a legmesszebbre tartó ösvényen indította el”.

Csoóri észrevette, hogy a tudatalattinak ugyanabban a mélyrétegében búvárkodik a modern költészet és a folklór. Most már sok felismerésen túl hozzátehetjük, hogy egymással ellentétes világkép gyöngyszemeit hozza fel a mélyből; az idegenség és az otthonosság képei közül ő az utóbbit választja. ha

A '70-es évek második felében, mikor egyik délben felmentem hozzá – hogy elkezdjük szokásos zorrós délutáni csavargásunkat a magyar közéletben –, egy Nemes Nagy Ágnes-kötettel ajándékozott meg. Csoóri mint egy költői nővérre, úgy tekintett Nemes Nagyra, és így az újonnan megjelent kötetét egyből megvette. Azonban ebből a kötetből a költőnek küldött neki egy dedikáltat, így a másikat nekem ajándékozta, és ekkor kaptam tőle néhány eligazító gondolatot Nemes Nagy Ágnesről és Paul Celanról, akiknek a munkásságára addig nem nagyon figyeltem. Sokan és sokszor, maga Csoóri is aláhúzta költő testvériségét Lorccával, ám az a szenvedélyes, mély és szinte titkos költészeti szerelem, ami Paul Celanhoz fűzte, feltáratlan maradt máig is. Érdekes lenne utánabogarászni, mert sokkal mélyebb dolgok áramlanak itt, mint egy egyszerű költői hatás. Paul Celan sokan – és joggal – a XX. század talán legnagyobb költőjének tartják. Mi magyarok sejtjük, hogy a XX. század semmi-ágán együtt ülnek ketten, Paul Celan és József Attila. A XX. századi létidegenség emberkereső feltárása mindkettőjük szorongó élménye, egészen az önként vállalt halálig.

Celan így kérdez: „Hol lángol a szó, mely bennünket tanúsít?” A kitűnően fordító Marno János lehetetlenre vállalkozott, amikor megpróbálta lefordítani a németül így hangzó kérdést: *Wo flammt ein Wort, das für uns beide zeugte?* Valójában ez egy költészeti lefordíthatatlan kabbalista kérdés, aminek a kulcsa a *beide*, a *mindkettő* szó. A kérdés értelme arra mutat, hogy hol lángol vakítóan az a szó, mely tragikus kettősségünket, létezésünket a világban és lelkünket a létben tanúsítja. A létezésbe való isteni önmagából önmagába való visszahúzódás a kabballa cím-cum-ja mintájára meg tudja világítani az ember behúzódsát a létezésbe, vagyis az élet értelmét. Ez csak egy szó lehet, de az vélhetőleg kimondhatatlan, mert itt van a létezés legnagyobb cenzúrája.

Nem véletlen, hogy a Celant mélyen értő és követő Nemes Nagy ilyen sorokat ír, hogy „ketten vagyunk, mikor magam vagyok”.

És Csoóri:

*Csönd vagy, harsonaszó és újra csönd,
magadból induló
magadba visszahajló
játszik veled a por.*

Hasonló idézeteket lehetne sorolni a Csoóri-életműből, és utána megdöbbenhetnénk, hogy ez az életmű miért nem került be a kortárs irodalomkritika nagy-modernség-kánonjába.

Mit vétett el Csoóri? Talán azt, hogy ő a folklór tudati tengeralattjáróján merült le ugyanabba a mélytudati, mélylélektani világba – amibe a többi modern költő az ezotéria, az okkult, majd Freud, Jung és Heidegger alapján –, ahol kiderült, hogy ott is két világkép küzd egymással, egy létidegen és egy létezést igenlő. A létidegen az otthontalanság könyörtelen szorongásos-tragikus világát építi, ha kell, esztétikai katedrálissá, mint Kafka. A létezést igenlő az otthont keresi ebben az univerzumban, a tragédiákból is újraépíthető édes hazát itt a földön, és fenn az égen. Ahogy Csoóri írja Kósa Ferencnek ajánlott versében:

*S egy könyörtelen kőre ezt írom: hazám,
földre-nyomó súlyom
Dózsa koronám.*

Ez a haza-hitvallás az eluralkodott létező cinizmus korában nevetséges. Főleg az olyan hit elavult, ami Istenhez vagy akár a hazához köt. Aki modern, mint André Breton, ilyesmiket firkál a korszerű kor falára tacepaó gyanánt: *A szívem Isten számára kakukk*. A költő itt áthajlik egy blaszfém fekete humorba, ami a szürrealizmus kedvence. Célja, hogy szétmállassa a szent és a nevetséges közötti határvonalat, majd így egy furcsa szorongást tápláljon, és bebútorozzon akarva-akaratlanul egy új otthontalanságot.

A nagy kérdés persze az, hogy van-e a földön és egyáltalán ebben az univerzumban otthonunk, hazánk.

A modernizmus valami mélyről jövő szorongás miatt – főleg az egzisztencializmusban – ezt a kérdést negatíván válaszolja meg.

Amikor tehát azt kérdezzük, hogy a modernség mára teljesen megmerevedett kánonjai szerint mit vétett Csoóri, akkor azt is mondhatjuk, hogy szerintük utat tévesztett, szerintem pedig más utat – viccesen mondhatnám

egy modernebbet – választott. Ráértett, hogy a folklór emlékezetmechanizmusa – természetéből adódóan – dogmamentes, nem fertőzik – mivel szelíden ösztönös – a létezésről kialakított speciális prekoncepciók. Ezért meri Csoóri kijelenteni, szinte gyermeki kinyilatkoztatással, hogy *hiszek annak, aki énekkel vagy tánc-cal közeledik, az időből nem hozhat magával hazugságot*. Létezésünk pontos értelmezése ugyanis első szinten emlékezettechnikai kérdés. A pontos emlékezés a hazugság feltárása, és csak úgy képes élni az ember az idő közepén, ha szembeszáll a hazugsághalmozódással. Ennek legfontosabb tétele a nem-felejtés, ami a görögknél az *alétheia* szó, ami az igazságot jelenti. Ha nem pontosan emlékezünk, és így hamisan határozzuk meg a létezés kezdeti kiindulópontját, akkor egy patológiás folyamatot indítunk el oda és vissza. A csapda ott kezdődik, ha valamilyen sértett emlékezet, pl. a gnoszticizmus a lélek érkezését a világba csak úgy tudja elképzelni, mint egy elidegenedési katasztrófát, és ezáltal idegenként értelmezi és érzi magát egy börtön-univerzum bolygóján. Ez az állapot egy negatív pszichológiát alakít ki, és így kiteljesedik a világuidegenség világvallása, ahogy azt a ma egyre nagyobb hírű filozófus, Peter Sloterdijk kifejti. Ebben az esetben a gnózis – a világ teljes és tiszta ismerete – sötét egzisztencializmussá zsugorodik, és *tudatragyogásuk izzik az ahhoz való ragaszkodásukban, hogy sértettek maradjanak*. Ebben az antiteológia szintű negatív pszichológiában – ahogy 1929-ben Sigmund Freud meg is jegyezte – *az ember maga is majdnem Istenné vált, egyfajta pótistenné, olyan-ná, aki újrakezdi a teremtést*. A modern tudományt és művészetet így akár egy új demiurgoszi folyamatként is szemlélhetjük, és ha elég bátrak vagyunk, nagyon sok kényelmetlen kérdést kell feltennünk a posztmodern kreativitásnak, az elvadult és önkényes alkotólázban tobzódó emberistent játszó homo Deusnak, aki „pathenogenezisének” csúcán az emlékezés oszlopait döntögeti az elfelejtett ősök csarnokában, és ünnepli az összefüggéstelen diadalát. Savonarolai dühök, ellenforradalmak itt már semmit sem érnek, de érhet még valamit a szelíden megidézett gnózis: *hiszek annak, aki énekkel vagy tánccal közeledik, az időből nem hozhat magával hazugságot*. Ez Csoóri folklórba ágyazott haza-hitének egyik alaptétele, és ehhez még egy nomád-teológiai tétele kapcsolódik, az, hogy *én a vereségeimből építkezek*, vagyis meg kell tanulnunk a vereségeinkből építkezni. Sokan érteni vélték, s talán eredetileg ő is így értette, hogy van muníciónk, mert vereségeink rak-tárháza katedrálissá emelkedett.

Talán megdöbbenő, hogy Csoóri kapcsán teológiát emlegetek. Hajlamosak vagyunk arra, hogy a teológia kapcsán méla paptudósokra asszociáljunk, ne egy költőre vadfiú hajjal, aki vizet visz a szájában a császártói tücsöklakodalomba. Mikor még mélyebb lélegzeteket is tudott venni az európai szellem, teljesen természetes volt, hogy nem csak az egyháznak lehet teológiája. Érdekes példa erre, hogy Friedrich Christoph Oetinger, a kabbalát is jól értő nagyhatású pietista 1765-ben Ezékiel látomásai alapján megírta az elektromosság teológiáját, ami aztán Mozart egyik kedvenc könyve lett.

Csoóri a folklórra, a népművészetre alapozta haza-hitét. Észrevette, hogy az annyiszor hangoztatott, de máig is igazán meg nem értett tiszta forrásnak ontológiai jelentősége van, és nem igazán azért csak, mert a parasztság egyszerű, tiszta formájú művészete, hanem mert a mélytudatból általa lehet megközelíteni a hazugságmentes élet igazi jelentőségét: azt, hogy a hazugságmentes életben feltárul a földi létezés, mint haza, mint az örök haza képe. A folklór emlékezetligeteiben a haza a szeretet-gnózis centrumába kerül, ahol még a dráma is termékenyen lebeg, mint Isten lelke a vizek fölött.

Ebben a kozmikus hazaképben elveszik minden idegenség, a sajátunké és a másoké is. Megtörténik az idegen megváltása. Ebből a haza-hitből szabad levezetnünk a nemzet fogalmát, mert ha nem ezt tesszük, a nemzet nem lesz más, mint egy zavaros törzsi összeesküvés. Benne enélkül a haza allegóriáját csapdába ejti egy hamis nemzeti ereklyekultusz.

A szeretet-gnózis haza-hitéből gazdagodó hazában tudunk a vereségeinkből is építkezni, mert az akkor már nem szegénység, hanem erő. Erő a gyengeségben, abban a pontos értelemben, ahogy Szent Pál írta a korinthoszi-aknak: *Erőm a gyöngeségben*.

* Elhangzott a Magyar Művészeti Akadémia Csoóri Sándor-emléknapján, 2018. február 26-án.